

Eskilstuna stadsarkiv
Järn- och metallarbetarefackföreningen avd. 23
F9:1

Under våren 1982 har åtta äldre metallare i ABF:s regi och med Stig Lindqvists kursmaterial ”Gräv där du står”, tagit del av Låsbolagskonflikten 1923-24 genom protokoll, intervjuer och tidningen Folket.

Strejken vid Låsfabriksaktiebolaget

”Ägaren av fabriken, dir. August Stålberg, var en mycket kommunalt engagerad och omskriven man, samt en energisk och framsynt industriidkare. Hans beteende mot arbetarna när det gällde löneförhandlingar uppmärksammades redan vid 1898 års konflikt, som omfattade 7 veckor. Dir. Stålber uppgavs som en oresonlig arbetsgivare, han var kungen, tillika ordf. i Eskilstuna Järn- och Metallindustriförbund. Företagen i staden styrde han och hans uppträdande vid förhandlingarna var oacceptabelt.

Fabriken, i folkmun kallad ”skroten”, var belägen i kvarteret Vågbrytaren, där nu den ståtliga Fortifikationsförvaltningens byggnad ligger. Fabriken uppfördes år 1845, samt jämnades med marken 1975.

Vid samtal med Birger Lagerkvist (73), som vid 14 års ålder fick sitt första jobb vid företaget 1923, som smärglare och putsare, var det fem produktionsavdelningar vid företaget. Maskin – verktyg – lås – metall – och gjuteriavdelningar. Tillverkningen var lås – hänglås – trycken – kassavalvsdörrar – metallbeslag för järnvägsvagnar m.m.

Olycksfallsriskerna var stora, arbetarskyddet ett okänt begrepp. Skyddsanordningar t.ex. stödbricka vid smärbling fixade man själv på snickarverkstaden. Remdrift förekom vid varje maskin och hastigheterna manövrerades manuellt, det orsakade ofta olyckstillbud då t.ex. remskarvarna brast. Presskador var ofta förekommande då verktygen var oskyddade.

De hygieniska anordningarna var primitiva, t.ex. tvättning förekom i en ho med rinnande kallt vatten. Toaletterna i en trälänga på gården (man kan ju tänka sig vid behov en kall vinterdag). Omklädningsrum saknades, man hängde kavajen på en spik vid arbetsplatsen. Hövlighet fick man lära sig, inget ”duande” till de äldre kamraterna, utan ”farbror”. Middagsrasterna var 75 min., nästan samtliga gick hem och åt, frukostsmörgåsen avåts utan rast.

Birger såg inte ofta till dir. Stålberg i företaget efter konflikten, men på lördagarna cyklade han med posten ut till villan vid Mälärbaden. Det blev ”stora porten”, inte köksingången, saft och kakor och 2 :-, mycket pengar på den tiden. Folk trivdes trots allt, sade Birger.

Den stora arbetslösheten kom att utnyttjas av företaget som skäl för lönereduceringar. Rationaliseringar i form av arbetsstudier och oskäligt lågt bjudna ackord, skapade oro och stridsanda bland arbetarna. Till råga på allt anställde företaget en ökad tysk ingenjör, som orsakade konflikt vid ett företag i Mariefred. Det var därifrån han kom till Låsbolaget och med samma attityder som dir. Stålberg. Ingenjören avskedades innan konflikten bilades.

Enligt rykten var Låsbolaget ett låglöneföretag, men det fanns många sådana i Eskilstuna. 1923 var verktygsarbetarlönen cirka 60 :- i veckan (högst betald). Birger Lagerkvist (14 år) 14:40 per vecka.

Orsakerna var många att arbetsförhållandena i företaget var irriterande. Det låga löneläget och att av 117 arbetare var bara 68 organiserade utnyttjades av, som är skrivet i protokoll: den mest oresonliga arbetsgivare, som ej tagit någon hänsyn till de mest billiga krav av arbetarna.

Den ökande tyska ingenjörens rationaliseringar visade sig när avlöningar utbetalades. Efter hans nya metoder var lönen sänkt med upp till 50 %. Något avtal om arbetsmetoderna fanns inte, varför klubben begärde förhandlingar om skriftligt avtal, men det nonchalerades helt av dir. Stålberg. Då förekom något spontant, samtliga arbetare, 68 organiserade o 49 oorganiserade, lämnade företaget den 8 sept. Det hade nog inte dir. Stålberg räknat med, då 23 oorganiserade var mellan 60 och 84 år.

Verkstadsklubben valde till strejkstyrelse: Erik Berglund ordf., Sam Eklund, Ture Collin, Axel Fundberg samt David Åkerberg. Det var strejkmöten 5 dagar i veckan i gamla Folkets Hus, som låg i hörnet Smedjegatan-Careliigatan. Val av strejkvakter var stående på dagordningen.

De ekonomiska problemen var ständigt återkommande, de tidigare låga lönerna gjorde inte tillvaron lättare. Understödet var 20 :- för gift och 18 :- för ogift per vecka. Korrespondensen fördes mellan avdelningen, förbundets VU och Dir. Stålberg.

I slutet av oktober överlämnades till dir. Stålberg ett förslag till överenskommelse, utan resultat, samtidigt meddelades att han som tradition flyttat till Stockholm över vintern, samt att v. ordf. i Järn- och Metallindustriförbundet, dir. Hellgren, representerade arbetsgivarparten. Här kan noteras att de strejkande erhöll varuangivelse i Eskilstuna konsumtionsförening från avdelningen 686 :-.

Den 10 november överlämnades konflikthandlingar till huvudorganisationerna. Återigen vädjan till förbundet om bidrag under orden: det gäller att hålla ut mot en av Sveriges mest oresonliga arbetsgivare.

December månad, vädermässigt kylig, och värmden gjorde ju ej heller konfliktläget, solidariteten och kämpatakterna var intakt. Något ovanligt är när man tar del av konflikten så deltar även de oorganiserade i strejkmöten, för att sedan gå med i facket när jobbet börjar igen. Så var också situationen vid Låsbolaget.

Birger Lagerkvist var för sin ålder ej organiserad, men deltog i mötena samt fick en slant ibland. Birger hade 3 syskon och föräldrarna hyrde en lägenhet på 1 rum och kök i Låsbolagets fastighet i hörnet Bergsgatan-Sommarrogatan. Fem veckor till jul arbetade Birger hos Segerström o Svensson som förtämnare av gamla kopparkärl (värme-syra-tenn) de veckorna vill inte Birger ha tillbaka. Lönen var familjens enda inkomst till denna jul.

Under samma månad utfärdade avdelningen o förbundet blockadannonser i tidningen Folket i anledning av den tyska ingenjörens förfarande, han beställde arbeten hos andra firmor i staden. Det gjordes senare en förfrågan hos ”detektivpolisen”, ingenjören var utan pass, han försvann ju senare.

Julen 1923 minns speciellt Eskil Karlsson (90 år), han började vid Låsbolaget 1923 och slutade 1963. Eskil var uppväxt i kvarteret Skärgården tillsammans med 11 syskon i en lägenhet på rum och kök. Fadern gick bort tidigt, modern fick börja arbeta hos Segerströms knivfabrik i samma kvarter, med polering, bryning och paketering. Där fick också Eskil sitt första jobb som 14-åring.

Eskil berättade att julafton 1923 han hade då familj, såldes det julgranar vid Nybron. En försäljare lämnade över några granar när han skulle lämna platsen på eftermiddagen. Eskil sålde dom granarna för 3:50, enda pengarna den julhelgen.

Eskil har genom tiderna ägnat sin fritid åt Godtemplarrörelsen. Under strejken deltog han i klubbens underhållningsprogram som musiker. Tidningen Folket har varit hans husorgan under alla år – sade han med viss stolthet.

Den 6 febr. var samtliga verkstadsklubbars styrelser inom avdelningen samlade för genomgång av strejken samt stridens fortsättning. Den 23 samma månad översändes till dir. Stålberg förslag till prislista. Hans svar: Han får billigare arbete utfört i andra företag, behöver ej några yrkesarbetare, skall anställa flickor och pojkar istället. De gamla som Berglund behöver han ej.

Den 17 april sände dir. Stålberg brev till förbundet, avdelningen och Arbetsgivarföreningen att arbetet skulle upptagas snarast möjligt. Svaret blev: Inget arbete förrän uppgörelse träffats. Förhandlingarna fördes med statens förlikningsman som ordf. Ett bud 2 maj förkastades enhälligt.

Folkets Park arrangerade en tillställning till förmån för de strejkande vid Låsbolaget under pingsten, som inbringade 95:50, men Parkstyrelsen rundade upp summan till 200 :-.

Den 27 juni godkändes ett avtal vid möte med verkstadsklubben. Röstsiffrorna var 46 för och 8 emot. Avtalet var 1-årigt, liknande Verkstadsföreningens kollektivavtal och däri ingick även bestämmelser om vissa grunder för ackordsättningen vid upprättande av ackordslista i verkstaden.

Den 31 juni kl. 9.00 upptogs arbetet av så gott som samtliga arbetare. Man samlades på Folkets Hus gård och gick i samlad trupp till verkstaden. Bestämmelserna i avtalet misstolkade företaget. Dessa underhandlingar drog ut på tiden så fara uppstod för ny konflikt. Inte förrän 7 nov. kunde slutliga protokollet erhållas. Löneförhandlingarna resulterade i att dir. Stålberg fick höja lönerna med 13-20 %.”

Verksamhetsberättelse 1924

”Med obrottslig sammanhållning, hela tiden av både organiserade och oorganiserade efter stridens slut, har de flesta oorganiserade ingått i förbundet, så nu finns ej många oorganiserade på denna arbetsplats. Genom denna fasta sammanhållning, ej beräknad av Stålberg, vunno arbetarna en seger, som nog ej fullt kan uppskattas, över en arbetsgivare som varit ett föredöme och en ledare av arbetsgivarpolitiken i Eskilstuna.

Genom att här fastställdes ett avtal med föreskrifter om arbets- och lönevillkor på verkstaden, som Stålberg aldrig skulle komma att underskriva. Därmed var isen bruten för att å övriga arbetsplatser i staden kunna få ordnade förhållanden avtalsenligt, vilket alltid avvisats.

Arbetsgivarna syntes hava insett detta förhållande, ty redan 1 juli beslutade Järn- och Metallindustriförbundet, som deras sammanslutning hette, att upplösa sig, samt ingå i Sveriges Verkstadsförening fr.o.m. detta dato. Det blev en frukt av konflikten, som kanske ej var förutsedd vid utbrottet men hade varslats under konfliktens gång.

Om det kommer att bliva till skada eller fördel är för tidigt att yttra sig om. Ett har det medfört i det att kollektivavtalet numera är gällande å flertalet verkstäder i Eskilstuna, mot att förut endast muntliga överenskommelser gällde å flertalet arbetsplatser och endast ett fåtal fanns skriftliga avtal. Vid årets början tillhörde endast 6 verkstäder Sveriges Verkstadsförening, vid årets slut var det 28.

Det allmänna deltagandet i Låsbolagskonflikten, med sympatyttranden från hela landet, har visat sig i de stora insamlingar som företagits för att stödja de strejkande, som inbringade ett belopp av 23.934:31”.